

А. Темиргалинова

«Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, Қазақстан, Павлодар қ.
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӨПЭТНИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІ МӘТІНІНДЕГІ КОММУНИКАТИВТІК-ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Бүгінгі таңда этникалық жаңғыру адамзат дамуының жетекші бағыттарының бірі ретінде қарастырылып жатыр. XXI ғасырдың басы адамзаттың техногендік мәдениеттен гуманитарлық мәдениетке өтуімен сипатталады, оның ең жоғары құндылықтары – адам, табиғат, отбасы және бейбітшілік. Дәстүрлі халық мәдениеті оны жаңа жағдайларда зерттеп қолдануды талап ететін оң тарихи тәжірибеге ие. Сонымен бірге білім берудің алдында халықтардың төл мәдениетін сақтау міндеті тұр. Қоғамды өзгертудің табыстылығы көбінесе әрбір халықтың руханияты мен ұлттық болмысын жаңғырту қажеттілігі қаншалықты қанағаттандырылатынына байланысты болады. Адамдар өзінің төл мәдениетін, тілін білгісі келеді, өзінің белгілі бір этносқа жататынын сезінгісі келеді. Бұл мәселелерді шешуде жетекші орын этномәдени негіздер бойынша диалектикалық үштік: ұлттық, интернационалдық және жаһандық принцип бойынша құрылған білім беру жүйесіне беріледі, бұлар адамға өз халқына қатыстылығын терең сезінуге және сонымен бірге өзін елдің азаматы және әлемдік өркениет субъектісі ретінде тануға мүмкіндік береді. Дәстүрлі халық мәдениеті оқу орнымен оқу үдерісімен байланысты болуы керек. Мақалада коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік ұғымы және оның білім берудегі маңызы қарастырылған. Сондай-ақ әдебиеттерге, осы мәселені қарастырған ғалымдарға шолу жасалады. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктердің үш стилі ажыратылады.

Түйін сөздер: коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік, этнопедагогика, коммуникация, құзыреттілік, жоғары білім, болашақ мұғалімдер.

A. Temirgalinova

Toraigyrov University, Kazakhstan, Pavlodar
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Communicative and ethno-pedagogical competence of future teachers in the context of poly-ethnic educational process

Today, ethnic revival is considered to be one of the leading directions in the development of mankind. Beginning of the 21st century characterized by the fact that humanity is moving from a technogenic culture to a humanitarian one, the highest values of which are man, nature, family, peace. Traditional folk culture has a positive historical experience that requires its study and implementation in new conditions. At the same time, education has the task of preserving the native culture of peoples. The success of the transformation of society will largely depend on how much the need for the revival of the spirituality and national identity of each people will be satisfied. People want to know their native culture, their language, to feel their belonging to a certain ethnic group. The leading place in solving these problems is given to the education system built on ethno-cultural foundations, on the principle of dialectical trinity: national, international and global, which allows a person to deeply feel belonging to his people and at the same time recognize himself as a citizen of the country and a subject of world civilization. Traditional folk culture should be connected with the educational process with the educational institution. The article deals with the concept of communicative-ethnopedagogical competence and its significance in education. There are three styles of communicative-ethnopedagogical competence.

Key words: communicative-ethnopedagogical competence, ethnopedagogics, communication, competence, higher education, future teachers.

А. К. Темиргалинова

НАО «Торайгыров университет», Казахстан, г. Павлодар
e-mail: Assolalieparusa@mail.ru

Коммуникативно-этнопедагогическая компетентность будущих педагогов в контексте полиэтнического образовательного процесса

Сегодня этническое возрождение рассматривается как одно из ведущих направлений развития человечества. Начало XXI в. характеризуется тем, что человечество от техногенной культуры переходит к гуманитарной, наивысшими ценностями которой являются человек, природа, семья, мир. Традиционная народная культура имеет позитивный исторический опыт, который требует изучения и применения его в новых условиях. При этом у образования стоит задача сохранения родной культуры народов. Успех преобразования общества во многом будет зависеть от того, насколько будет удовлетворяться потребность в возрождении духовности и национального своеобразия каждого народа. Люди хотят знать свою родную культуру, свой язык, ощущать свою принадлежность к определенному этносу. Ведущее место в решении этих задач отводится системе образования, построенной на этнокультурных основах, на принципе диалектического триединства: национальное, межнациональное и общемировое, позволяющее человеку глубоко чувствовать принадлежность к своему народу и в то же время сознавать себя гражданином страны и субъектом мировой цивилизации. Традиционная народная культура должна соединяться с учебно-воспитательным процессом, с учебным образовательным учреждением. В статье рассматривается понятие коммуникативно-этнопедагогической компетентности и ее значение в образовании. А также дается обзор литературы, ученых, которые рассматривали данную проблему. Различают три стили коммуникативно-этнопедагогической компетентности.

Ключевые слова: коммуникативно-этнопедагогическая компетентность, этнопедагогика, коммуникация, компетентность, высшее образования, будущие педагоги.

Кіріспе

Тақырыптың өзектілігі көпұлтты қазақстандық қоғамның әлеуметтік тапсырысымен, көпұлтты әлеуметтік ортадағы мәдениетаралық коммуникация үрдістеріне деген қызығушылықтың төмендеуімен шартталған. Қарым-қатынас үрдісінде әр халықтың өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл ойлау, менталитет, идеологиялық компонент, жеке халықтың мәдениетімен байланысты. Коммуникацияның ұлттық ерекшелігіне деген қызығушылық, әсіресе, соңғы онжылдықтарда артты. Жаһандану дәуірінде адамдар әртүрлі салаларда бір-бірімен көбірек әрекеттесе бастады. Геосаяси кеңістіктің кеңеюі мәдениетаралық коммуникация мәселелерінің пайда болуына әкеледі, ол екіұшты екені белгілі: бір жағынан, оның тиімділігі құралдарының жақындығына және тіпті бірізділігіне байланысты, екінші жағынан, халықтардың этномәдени ерекшелігін сақтаудың шұғыл қажеттілігі бар. Пәнаралық зерттеулер мен тәжірибе мәдениетаралық коммуникацияның ең сәтті стратегиясы басқа халықтардың мәдениетін білумен және түсінумен қатар өзінің мәдени этникалық ерекшелігін интеграциялау, сақтау болып табылатындығын көрсетеді. Демек, ұлттық және халықаралық мүдделерді шебер үйлестіре отырып, мәдениетаралық қарым-қатынасты

тиімді жүзеге асыра отырып, полиэтникалық ортада тиімді жұмыс істей алатын, жоғары білімді маманның әлеуметтік миссиясының бір түрі деп санауға болатын қоғамның жоғары білімді маман даярлау қажет. Бұл мәселелерді шешуге болашақ мұғалімдердің коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру үшін құрылған білім беру жүйесі ықпал ете алатыны анық.

Кез келген этникалық қауымдастықтың халықтық педагогикасында көптеген ғасырлар бойы дәстүрлі халықтық тәрбиенің өзіндік және тиімді тәсілдері, мазмұны жинақталған және таңдалған. Онда болашақ мұғалімдерді дәстүрлі халықтық рухани құндылықтармен, мұраттармен, жұмыспен, бейбіт қызметпен таныстырудың құнды тәжірибесі бар, оларда нормалар, отбасындағы мінез-құлық ережелері, қоғам, табиғат, адамның өзіне, отбасына, басқа адамдарға, өз еліне, табиғатқа қатынасын қалыптастыру жүйесі ұсынылған.

Ұлттық білім беру – кең ұғым. Ондағы халық педагогикасы заманауи тәрбие құрылымы негіздердің бірі болып табылады. Оның бай тәрбиелік әлеуеті болашақ мұғалімдерді тәрбиелеуде сәтті қолданыла алады. Бұл жағдайда халықтық педагогиканың тәжірибесі ұлттық білімнің құрылымы мен мазмұнына кіретін бір ғана бөлігі болып табылады. Этнопедагогикалық

компоненттің мазмұнын таңдау, оны қазіргі жағдайда қолдану формалары, әдістері мен технологияларын әзірлеу – этнопедагогиканың жетекші міндеті.

Педагогикалық білім құрамында пайда болып, дамып, басқа ғылымдармен тығыз байланыста бола отырып: философия, этнография, мәдениеттану, тарих, психология және т.б. этнопедагогика, ең алдымен, педагогикалық ғылым екенін атап өткен жөн. Оның категориялық-терминологиялық аппараты педагогиканың көптеген ғылыми тұжырымдамаларын және ең алдымен, оның «тәрбие» және «оқыту» сияқты негізгі категорияларын қамтиды.

Материалдар мен әдістер

Болашақ мұғалімдердің коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілігін жетілдіру үрдісін жеке тұлғаның жалпы дамуынан ажыратуға болмайды. Коммуникативті-этнопедагогикалық актілерді реттеу құралдары адамзат мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады, оларды иемдену және байыту жалпы мәдени мұраны игеру және арттыру сияқты заңдарға сәйкес жүреді. Қоғам жеке адамның алдына проблемаларды туғызып қана қоймайды (оның ішінде коммуникативті-этнопедагогикалық), сонымен қатар оларды шешуді үйренуге мүмкіндік береді.

Біз коммуникативтік-этнопедагогикалық тәжірибені басқа адамдармен тікелей қарым-қатынас жасау арқылы ғана ала алмаймыз. Мамандар әзірлеген жеке тұлғаның коммуникативті-этнопедагогикалық әлеуетін қалыптастыру және дамыту бағдарламалары қаншалықты жетілдірілсе де, жеке адамның қоғамның коммуникативті мәдениетімен «табиғи» танысуын алмастыра алмайды. Мұндай бағдарламалардың мақсаты «табиғи» тәжірибені басқаларға ауыстыру емес, ұйым, дәлірек айтқанда, коммуникативті мәдениеттің байлығын игерудің тиімді әдістерін өзін-өзі ұйымдастыруға көмектесу болуы керек.

Қарым-қатынас саласын игере отырып, адам мәдени ортадан коммуникативті-этнопедагогикалық жағдайларды ауызша және визуалды формалар түрінде, символдық және бейнелі түрде талдау құралдарын алады, оны қайта синтездеуге, сондай-ақ, әлеуметтік өзара әрекеттесу эпизодтарының жіктелуіне мүмкіндік береді (Нестеренко А.В., 2001: 26) [1].

Әртүрлі коммуникативті-этнопедагогикалық өзара әрекеттесулерді аналитикалық бақылау алынған қарым-қатынас дағдыларын, коммуникативті-этнопедагогикалық дағдыларды жаттықтыруға мүмкіндік беріп қана қоймайды және өзінің коммуникативті-этнопедагогикалық мінез-құлқын қалпына келтіру құралдарын игеруге ықпал етеді. Атап айтқанда, басқалардың қалай қарым-қатынас жасайтынын байқай отырып, адамдар өздерінің қарым-қатынастарын ұйымдастыратын ережелер жүйесін анықтауға болады. Бақылаушы өзара әрекеттесудің нәтижесіне назар аудара алады, қандай ережелер ықпал ететінін және байланыс орнатуға кедергі келтіретінін түсінеді. Бұл өз кезегінде «тиімді байланыс ережелері» жеке жүйесін дамытуға негіз бола алады (Федоров С.Н., 2006: 31) [2].

Аналитикалық бақылау коммуникативті-этнопедагогикалық әрекеттер жүйесінің қалыптасуына одан әрі әсер етеді. Мұнда, ережелер сияқты, әдістердің репертуары туралы идеяларды құру үшін ғана емес, сонымен қатар олардың тиімділігін бағалау үшін де жағдайлар туындайды. Басқа адамдардың коммуникативті-этнопедагогикалық мінез-құлқын бақылау өз құзыреттілігін арттырудың жақсы тәсілі ретінде ұсынылатыны кездейсоқ емес.

«Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік» ғылыми тұжырымдамасы ХХ ғасырда педагогикалық қолданысқа енгізілді, бірақ бұл тұжырымдаманы басқа ғалымдар 1864 жылға дейін қолданған. Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілікті арнайы теориялық зерттеу тақырыбына айналдырудың алғашқы әрекеті атақты мұғалім және этнограф Г.С. Виноградовқа тиесілі. Ол осы құбылыстың мәнін халықтың педагогикалық мәдениетінің ажырамас бөлігі ретінде сипаттайды. Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік білім мен дағдылардың жиынтығы сияқты жүйе емес. Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік жеке тұлғаны белгілі бір бағытта қалыптастыру мақсатында халық қолданатын дағдылар мен тәсілдердің жиынтығы (Коновалова Л.В., 2000: 9) [3].

Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік – бұл көпшіліктің тарихи және әлеуметтік тәжірибесінің өнімі ретінде, негізінен ауызша түрде ұрпақтан-ұрпаққа берілетін тәжірибе жинақтаған және дәлелденген эмпирикалық білімнің, ақпараттың, дағдылардың жиынтығы.

Әдебиетке шолу

Халықтық педагогика мәселесі педагогикалық ғылым мен практиканың дамуының барлық кезеңдеріндегі жетекші мәселелердің бірі болды. Халық тәрбиесінің ғасырлар бойғы тәжірибесі прогрессивті педагогикалық жүйелердің пайда болу көздері және Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, А. Дистерверг, К.Д. Ушинский, Ы. Алтынсарин, К. Нысани, М.Ф. Шабаеваның педагогикалық қызметінде одан әрі дамыды. (Кукушин В.С., 2000: 16) [4].

Жалпыадамзаттық мәдениетті дамытудағы коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің ролін зерттеудегі теориялық негіз ғалымдар Н.А. Константиновтың, Е.Н. Мыденскийдің, М.Ф. Шабаеваның еңбектері болды.

Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік теорияларының бірі А. Шюцтің феноменологиялық әлеуметтануынан туындайтын шындықтың әлеуметтік құрылысына негізделген. Оның айтуынша, адамдар үшін шындық тәжірибесі бұл әлеуметтік құрылыстың үздіксіз процесі. Әлеуметтік құрылыс теориясы жеке тұлғалардың белсенді аудиториясын қамтиды, яғни әлеуметтік коммуникациялардағы ақпарат, білім алмасу белсенді өңдеуге, қайта өңдеуге және есте сақтауға байланысты, әсіресе олардың қажеттіліктеріне, мәдениет деңгейіне және әлеуметтік білім қорына сәйкес келеді.

Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік теорияларының ішінде байланыс эффектілері теориясы белгілі бір орын алады. Зерттеулер көрсеткендей, қарым-қатынастың бастапқы әсерлері ең алдымен аудиторияны, яғни тұлғааралық өзара әрекеттесуді зерттеуде байқалады. 1930 жылдары П.Ф. Лазарсфельд мектебінің аясында алғашқы аудиториялық зерттеулер жүргізіліп, эффекттердің типологиясы жасалды-жедел, қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді және институционалды әсерлер анықталды. Эмпирикалық мәліметтерді жинақтай отырып, П.Ф. Лазарсфельд сайлау компаниясы барысында бастапқы таңдау тұлғааралық байланыстарға негізделген деген қорытындыға келді: олар Ақпаратты бақылайтын, қосымша білімі бар және өз көзқарастарын нақты тұжырымдайтын адамдарды тыңдайды.

П.Ф. Лазарсфельд мұндай адамдарды пікір көшбасшылары деп атады. Ол пікір жетекшілері коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік арқылы адамдарға әсер етеді және олардың

әсері тік бағытта емес, көлденең бағытта таралады деп сендірді. Пікір көшбасшылары көбінесе қоғамдық баспалдақтан жоғары немесе төмен тұрған адамдарға емес, оларға ұқсас адамдарға әсер етеді (Поштарева Т.Н., 2005: 35-42) [5].

Нәтижелер мен талқылау

Білім берудің мәдени парадигмасына көшу, оның құрылымына ұлттық-аймақтық аспектілерді енгізу, белгілі бір университеттің ерекшелігі мен мүмкіндіктерін ескеру және т.б., болашақ мұғалімдерді даярлаудың бүкіл жүйесін өзгертуге әкеледі. Кез келген мамандықта болашақ педагогтарды кәсіби даярлаудың құзыреттілік сияқты критерийі бірінші орынға шығады, ол мамандардың өз қызметтерін толыққанды іске асыруға объективті дайындығын, тез өзгертін шындық жағдайында үздіксіз өзін-өзі тәрбиелеуге субъективті дайындығын анықтайды (Гуров В.Н., Вульфов Б.З., Галыпина В.Н., 2004: 106) [6].

Қазақстан Республикасының ерекшелігі ол тарихи қалыптасқан және көпұлтты мемлекет ретінде өмір сүруін жалғастырып келеді. Бұл әрқашан қоғамның әлеуметтік-экономикалық, саяси және, әрине, мәдени өміріне өз ізін қалдырды. Қазақстан Республикасы өңірлерінің едәуір бөлігі қазақтармен қатар орыстар, кабардиндер, башқұрттар, чуваштар, әзірбайжандар және басқа да халықтар тұратын түрлі ұлт өкілдерін біріктіреді. Осындай ұлттардың тоғысуы заманауи жоғары оқу орнының алдына студент – болашақ педагогтар арасында достық, гуманистік, ұлтаралық қарым-қатынастарды дамытудың күрделі міндеттерін қояды (Алипханова Ф.Н., 2009: 21-25) [7]. Болашақ мұғалім көп мәдениетті және барлық этникалық бірліктер мен олардың мәдениеттеріне құрметпен қарау идеясын қабылдауға дайын болуы керек. Еліміздің болашақ педагогтарының коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру процесі кәсіби құзыреттіліктің маңызды компоненттерінің бірі ретінде әрекет етеді (Левченко Т.А., Агеева Л.Е., Агранович Е.Н., 2013: 86) [8]. Бұл көптеген көрнекті ойшылдар назар аударған этномәдениет мазмұнының философиялық аспектісін көрсетеді. XX ғасырдың басында 1909 жылы жазылған «Тәрбие туралы» мақаласында Л.Н. Толстой білім берудегі басымдықтардың бірі ретінде өзінің және басқа халықтардың этнографиясын дін мен моральмен қатар атады (Королева Г.М., 2011:

280-283) [9]. Әмбебап компьютерлендірудің қазіргі заманында этнографиядан кейін ұлы ойшылдың тарих, математика, физика және басқа ғылымдарды қатарға қосқаны таңқаларлық емес. Ол бұл пәндерсіз білім кездейсоқ ақпарат жиынтығына айналатынын атап өтті. Болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік сияқты маңызды компонентті қамтымаса, жеткілікті толық бола алмайтындығын атап өткім келеді.

Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарының оқытушылары арасында аймақтық білім беру жүйесінің негізін құрайтын тәрбие мен білім берудегі этнографиялық компоненттің маңызы белсенді талқылануда. Бұл бірқатар себептерге байланысты. Бір жағынан, Қазақстан Республикасында тұратын халықтардың рухани тари-

хын түсінудегі барлық байланыстарды қалпына келтірудің оң үрдісі байқалады. Екінші жағынан, этникалық мәселелерді зерттейтін ғылымдар жүйесін дамытудың ішкі факторы маңызды емес: этнология этникалық топтардың өмір сүру формалары туралы іргелі ғылым ретінде, онымен байланысты дәстүрлі этнография, этнолингвистика, этнопсихология, фольклористика, сондай-ақ қалыптасу процесінде жана ғылымдар-этнопедагогика, этнокультурология, этноциология және т. б. (Рюлькер Т., 1993: 53-69) [10], (Дмитриев Г., 1999: 35) [11], (Палаткина Г. В., 2003: 339-341) [12].

Болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру деңгейлерін анықтау үшін пәнаралық оқу бағдарламасы әзірленді.

1-кесте – ЖОО-ның полиэтникалық ортасында болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігі қалыптасуының бастапқы сандық көрсеткіштерінің диагностикалық картасы

ЖОО-ның полиэтникалық ортасында болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігі қалыптасу критерийлері мен көрсеткіштері		Деңгей	Эксперименталдық топ	Бақылау топ
			%	%
1		2	3	4
Қызметтік-практикалық критерий	Этнопедагогикалық, этнос ағарту білімдері мен дағдыларын меңгеру	төмен	29	31
		орташа	51	53
		жоғары	20	16
	Этносаралық өзара іс-қимылға қатысу дайындығы мен қабілеті	төмен	26	31
		орташа	52	51
		жоғары	22	18

Тәжірибенің қалыптастырушы кезеңінде алынған нәтижелерді талдау Болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогика-

лық құзыреттілігін қалыптастыру бойынша арнайы бағдарламаны енгізгеннен кейін келесі есептеулерді жүргізуге мүмкіндік берді.

2-кесте – Қалыптастырушы эксперименттен кейін ЖОО-ның полиэтникалық ортасында болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің қалыптасуының сандық көрсеткіштерінің диагностикалық картасы

Болашақ педагогтердің полиэтникалық ортадағы коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің қалыптасу өлшемдері мен көрсеткіштері		Деңгей	Эксперименталдық топ	Бақылау топ
			%	%
1		2	3	4
Қызметтік-практикалық критерий	Этнопедагогикалық, этнос ағарту білімдері мен дағдыларын меңгеру	төмен	5	20
		орташа	44	41
		жоғары	51	39
	Этносаралық өзара іс-қимылға қатысу дайындығы мен қабілеті	төмен	8	22
		орташа	52	46
		жоғары	40	32

Қарқынды дамып келе жатқанына байланысты ғылымдардың жалпы терминдерін нақты түсінбестен коммуникативті-этнопедагогикалық білім беру мүмкін емес. Мысалы: этнопедагогика термині этникалық педагогика терминінің сөйлеу нұсқасы ретінде пайда болды. Ол ХХ ғасырдың соңында кеңінен таралды. Ол фольклор, халық мәдениеті, этнос мәдениеті терминдерінің орнына белсенді қолданылады. Бұл ұғымдар жақын, бірақ бірдей емес. Фольклор-этнопедагогиканың ішкі жүйесі. Этнопедагогика терминінде назар этникалық компонентке, халық мәдениеті ұғымында-элеуметтік компонентке аударылады. Әдебиеттерді талдауды ескере отырып, коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілік-бұл этностың материалдық және рухани өмірінде бейнеленген дәстүрлі құндылықтардың, қатынастар мен мінез-құлық ерекшеліктерінің жиынтығы. Сонымен қатар, коммуникативті-этнопедагогикалық білім беруді түсіну үшін маңызды анықтаманы қалыптастыру қажеттілігі туындады. Коммуникативті-этнопедагогикалық білім – бұл этникалық мәдениетке енетін және әлемдік мәдениет жүйесіне енетін халықтық мәдениеттің құндылықтарын, қалыптасу, элеуметтену, тәрбиелеу, этномәдени дәстүрлердегі жеке тұлғаны зерттеу мен практикалық игерудің тұтас процесі. Қазақстандық аспектіде коммуникативтік-этнопедагогикалық білім беру біздің елде тұратын, Қазақстан Республикасының полиэтникалық кеңістігінде өмір сүретін халықтардың мәдениеттері мен өзара байланыс контекстінде қазақ халқының дәстүрлі мәдениетіне сүйенеді. Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру үрдісінде маңызды болып табылатын екінші мәселе – теориялық тұрғыдан қарау үшін көпқырлы және күрделі құбылыстарды дамытуды жеңілдететін әдістер мен технологияларды іздеу. Этномәдениет құрамы туралы мәселе болашақ мұғалімдер үшін үлкен қиындық болып табылады. Этнологиялық және мәдени әдебиеттерді талдау этномәдениеттің белгілі бір құрылымын жасауға мүмкіндік берді. Бұл модельдің әрбір буыны белгілі бір жеке қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған және болашақ мұғалімнің коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырады. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің құрылымдық моделі мәдениеттану, этнопедагогика, этнология, арнайы курстар және т.б. пәндердің кең ауқымын

оқытудың оқу үрдісіне кіруі мүмкін. Оқу үрдісінде әртүрлі этномәдени ақпарат салыстырылып, әлемдік мәдениеттің даму ағымына енеді. Мұның бәрі болашақ педагогтардың бойында салауатты патриоттық сезімді, басқа халықтардың мәдениеттерін түсіну мен құрметтеуге қатысты отандық мәдениетке деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға ықпал етеді, бұл елдің болашақ педагогтерінің коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастырудың шарты болып табылады. (Комогоров П.Ф., 2000: 16) [13], (Фокин Ю.Г., 2002: 218-228) [14], (Кабылбекова З.Б., 2000: 53) [15], (Наурызбай Ж.Ж., 2001: 33) [16], (Абульханова-Славская К. А., 1980: 103) [17].

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің үш стилі бар: синергетикалық, нонсинергетикалық, антисинергетикалық. Болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін жүзеге асыру осы үш стиль арқылы жүзеге асырылады. Аталмыш стильдер, сөйлеу стилінен айырмашылығы – әртүрлі өзара әрекеттесу формаларында адамдармен байланыс орнатудың және сақтаудың әдеттегі әдістері мен құралдарының жиынтығы: іскерлік кездесулер, әңгімелер мен келіссөздер, пікірталастар, ұжымдық шешімдер қабылдау немесе дамудың тұжырымдамалық және стратегиялық бағыттарын дамыту, қақтығыстарды жеңу.

Синергетикалық (грек. synergeia-ынтымақтастық, достастық) стилі. Болашақ мұғалімнің серіктестер мен өзара әрекеттесу тәсілі бірлескен қызметтің тиімділігін біріктіруге және арттыруға ықпал ететіндігімен ерекшеленеді. Бұл, біріншіден, арақатынасқа қатысушылар арасында кедергісіз ақпарат алмасудың арқасында, екіншіден, олардың энергиясын үндестіру, олардың бірлескен іс-әрекеттерін үйлестіру нәтижесінде мүмкін болады.

Синергетикалық стильдің көрінісі өзара әрекеттесу серіктестерінің келесі сипаттамалары болып табылады:

- субъектілік қатынастардың нормаларын сақтау;
- идеялар мен бағалардың еркін алмасуын қолдау;
- сындарлы және мейірімді сын;
- серіктестердің бастамасын ынталандыру;
- этика нормаларын сақтау;
- өзінің араласпауын және жағымсыз әдеттерін жою немесе жұмсарту;

- позитивті қабылдау, басқалардың жетістіктеріне және жалпы жетістіктерге ашық қуану мүмкіндігі;

- командада жұмыс істей білу, топты қақыл мен ерік-жігерге қарсы емес;

- коммуникативтік төзімділіктің жоғары деңгейін көрсету (лат. *tolerantia*-шыдамдылық, біреуге немесе біреуге мейірімділік).

Синергетикалық емес (лат. жоқ-жоқ, жоқ) стиль. Бұл болашақ мұғалімнің бірлескен жұмыстың сәттілігіне ықпал ете алмайтындығымен және қаламайтындығымен сипатталады. Ол алыстағы бақылаушы позициясын алады, бастаманы көрсетуден бас тартады, жұмыс үрдісіне қатысушылық пен жанашырлықты көрсетпейді.

Антисинергиялық (гр. anti-қарсы) стилі. Серіктестермен өзара әрекеттесу кезінде болашақ мұғалімнің мінез-құлқының белсенді деструктивті формаларында көрінеді. Жеке тұлға бірлескен іс-әрекеттің процесі мен нәтижелеріне зиян келтіреді, өйткені ол өзін көпшілікке қарсы қояды, өзі қақтығысады немесе серіктестер арасындағы қақтығыстарды тудырады. Оның көңіл-күйі өзара әрекеттесетін тараптардың эмоционалды байланыстарында

хаотикалық тудырады.

Коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілікке ие болашақ мұғалім, болашақ маман, сөйлеу үшін біреу болуы керек, жиналған шындық жеткілікті және өз ойыңызды білдіріп, байланысыңызды тексеріп, бейнеде ақпарат жинауға мүмкіндік беруіңіз керек. (Артановский С. Н., 1988: 29) [18], (Арутюнов С.А., 1989: 217) [19], (Бембеев В.Г., Бембеева В.С., 1992: 89) [20].

Қорытынды

Тәрбие үрдісінде полиэтникалық ортада жұмыс істейтін және келешек педагогтардың көпұлтты құрамымен сипатталатын Қазақстан Республикасының этно-білім беру кеңістігі де ерекше маңызды рөл атқарады. Мұндай жағдайда әртүрлі мәдениеттердің рухани байлығына, ұлттық дәстүрлерге жүгіну қажет, олар айырмашылықтарға қарамастан, біртұтас моральдық негізге ие. Қазақстандықтардың ұлттық сана-сезімін жаңғырту, біздің қоғамымыздың көптеген ұрпақтар құрған рухани-адамгершілік және педагогикалық әлеуетін іске асыру оның қазіргі заманғы дамуының басым үрдісі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Нестеренко А. В. Духовно-нравственное развитие личности на основе русской традиционной культуры в современных социально-культурных условиях: Дис. канд. пед. наук. – М., 2001. –186 с.
2. Федорова С. Н. Формирование этнокультурной компетентности будущих педагогов: Автореферат д-ра пед. наук. – М., 2006. – 34 с.
3. Коновалова Л. В. Учитель в многонациональном регионе: Программа спецкурса и методические рекомендации для студентов и молодых педагогов. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2000. – 12 с.
4. Кукушин В. С. Этнопедагогика и этнопсихология: учебник для студентов / В. С. Кукушин, Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
5. Поштарева Т. Н. Формирование этнокультурной компетентности // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35-42.
6. Гуров В. Н., Вульф Б. З., Галяпина В. Н. и др. Формирование толерантной личности в полиэтнической образовательной среде: учебное пособие – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 240 с.
7. Алипханова Ф. Н. Этнокультурная компетентность как компонент профессиональной готовности педагога // «Известия ДГПУ». Психолого-педагогические науки. – 2009. – № 3. – С. 21-25.
8. Левченко Т. А., Агеева Л. Е., Агранович Е. Н. Этнокультурная компетентность будущих педагогов: уч. пособие. – Алматы: Изд-во «Кыздарун-ти», 2013. – 232 с.
9. Королева Г. М. Развитие этнокультурной компетентности педагогов в современной социокультурной среде // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8 – С. 280-283.
10. Рюлькер Т. Поликультурное образование: реформа учебных программ // Перспективы: вопросы образования. – Париж: ЮНЕСКО, 1993. – №1. – С. 53-69.
11. Дмитриев Г. Д. Многокультурное образование. – М.: Народное образование, 1999. – 208 с.
12. Палаткина Г. В. Этнопедагогические факторы мультикультурного образования: Дис. ... доктор пед. наук / Г. В. Палаткина. – М., 2003 – 400 с.
13. Комогоров П. Ф. Формирование толерантности в межличностных отношениях студентов высшего учебного заведения: Автореф. дис. канд. психол. наук. – Курган, 2000. – 23 с.
14. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – С. 218-225.

15. Кабылбекова З. Б. Воспитание поликультурной личности студента как педагогическая реальность: Дис. ... канд. пед. наук. – Тараз, 2000. – С. 76.
16. Наурызбай Ж. Ж. Этнокультурное образование: теоретический аспект и инновационный опыт. – Жезказган: ЖезУ, 2001. – 55 с.
17. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 234 с.
18. Артановский С. Н. Об абсолютной ценности личности // Вестник ЛГУ. Сер. 6. – Вып. 3. № 20. – 1988.
19. Арутюнов С. А. Народы и культуры. Развитие и взаимодействие. – М., 1989. – 243 с.
20. Бембеев В. Ш., Бембеева В. В. История и культура родного края. – Элиста, 1992. – 106 с.

References

- Abulhanova – Slavskaya K. A. (1980). Deyatel'nost i psihologiya lichnosti [Activity and personality psychology]. Moscow: Nauka. – P. 234. (in Russian)
- Alipkhanova F. N. (2009). Jetnokul'turnaja kompetentnost' kak komponent professional'noj gotovnosti pedagoga [Ethnocultural competence as a component of the teacher's professional readiness] Izvestiya DSPU, 3, 21-25. (in Russian)
- Artanovskiy S. N. (1988). Ob absolyutnoy tsennosti lichnosti [On the absolute value of personality]. Vestnik LGU. Series 6. Issue 3, no 20. (in Russian)
- Arutyunov S. A. (1989). Narody i kultury. Razvitie i vzaimodeystvie [Peoples and Cultures. Development and interaction]]. Moscow. – P. 243. (in Russian)
- Bembeyev V. Sh., Bembeyeva V. V. (1992). Istoriya i kultura rodnogo kraja [History and culture of the native land]. Elista. – P. 106. (in Russian)
- Dmitriev G. D. (1999) Mnogokulturnoe obrazovanie. – [Multicultural education. – М.: People's education – 208 p. Etnicheskaya kultura [Ethnic culture]. [Electronic resource]. <https://studepedia.org/index.php?post=25546&vol=2> (in Russian)
- Fedorova S. N. (2006). Formirovaniye jetnokul'turnoj kompetentnosti budushhih pedagogov: Avtoreferat doktora pedagogicheskikh nauk [Formation of ethno-cultural competence of future teachers: Abstract of Doctor of pedagogic sciences], Moscow. (in Russian)
- Fokin Y. G. (2002) Prepodavanie i vospitanie v vysshej shkole: Metodologiya, celi i sodержanie, tvorчestvo: Uchebnoye posobie dlja studentov vysshih uchebnyh zavedenij. [Teaching and education in higher education: Methodology, goals and content, creativity: a manual for college students], Moscow. (in Russian)
- Gurov, V. N., Vulfov, B. Z., Galyapina, V. N. & others. (2004) Formirovaniye tolerantnoy lichnosti v polietnicheskoj obrazovatel'noy srede. Uchebnoye posobiye [Formation of a tolerant personality in a polyethnic educational environment. Textbook], Moscow. (In Russian)
- Kabyzbekova Z. B. (2000). Vospitaniye polikul'turnoy lichnosti studenta kak pedagogicheskaya real'nost': dissertatsiya kandidata pedagogicheskikh nauk. [Education of the student's multicultural personality as a pedagogical reality: dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Taraz, (in Russian)
- Komogorov P. F. (2000). Formirovaniye tolerantnosti v mezhlchnostnyh otnoshenijah studentov vysshego uchebnogo zavedeniya: Avtoreferat dissertatsii kandidata psihologicheskikh nauk [Formation of tolerance in interpersonal relations of students of higher educational institution: Author's abstract of dissertation of Candidate of psychological sciences], Kurgan. (in Russian)
- Konovalova L. V. (2000). Uchitel' v mnogonacional'nom regione: Programma speckursa i metodicheskie rekomendatsii dlja studentov i molodyh pedagogov [Teacher in a multinational region: Special course program and methodological recommendations for students and young teachers], Stavropol. (in Russian)
- Koroleva G. M. (2011). Razvitie jetnokul'turnoj kompetentnosti pedagogov v sovremennoj sociokul'turnoj srede. Fundamental'nye issledovaniya [Development of ethno-cultural competence of teachers in the modern socio-cultural environment / Fundamental research]. 8, 280-283. (in Russian)
- Kukushin B. C. (2000). Etnopedagogika i etnopsihologiya [Ethnopedagogy and ethnopsychology: a textbook for students]. Rostov-na-Donu: Feniks. (in Russian)
- Levchenko T. A., Ageeva L.E., Agranovich E.N. (2013). Jetnokul'turnaja kompetentnost' budushhih pedagogov Uchebnoye posobie [Ethnocultural competence of future teachers a textbook], Almaty. (in Russian)
- Nauryzbay Zh. (2001). Etnokul'turnoye obrazovaniye: teoreticheskiy aspekt i innovatsionnyy opyt [Ethnocultural Education: Theoretical Aspect and Innovative Experience], Zhezkazgan. (in Russian)
- Nesterenko A. V. (2001). Duhovno-nravstvennoye razvitie lichnosti na osnove russkoj tradicionnoy kul'tury v sovremennyh social'no-kul'turnyh usloviyah: Dissertatsiya kandidata pedagogicheskikh nauk [Spiritual and moral development of personality on the basis of Russian traditional culture in modern socio-cultural conditions: Dissertation of Candidate of pedagogic sciences], Moscow. (in Russian)
- Palatkina G. V. (2003). Etnopedagogicheskie faktori multikulturnogo obrazovaniya. Dis. ... d_raped. nauk [Ethnopedagogical factors of multicultural education: Dis. ... Dr. ped. Sciences] / G. V. Palatkina. – Moscow, 400 p.
- Poshtareva T. N. (2005). Formirovaniye etnokulturnoy kompetentnosti [Formation of ethnocultural competence]. Pedagogika, No 3, pp. 35-42. (in Russian)
- Rulker T. (1993). Polikulturnoe obrazovanie_ reforma uchebnyh programm [Multicultural Education: Curriculum Reform] // Prospects: Educational Issues. – Paris: UNESCO. – No. 1., pp. 53-69. (in Russian)